

<https://doi.org/10.70265/DZUJ1976>

РОЛЯТА НА ДЪРЖАВАТА В СОЦИАЛНИТЕ ДЕЙНОСТИ И ГАРАНТИРАНЕТО НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ

Десислава Миткова

THE ROLE OF THE STATE IN SOCIAL ACTIVITIES AND THE GUARANTEE OF SOCIAL SECURITY

Desislava Mitkova

***Резюме:** В статията се анализира ролята на държавата в сектор социални дейности и гарантирането на социалната сигурност. Изследователският фокус е насочен към идентифициране на предизвикателствата пред държавната политика и управлението на процесите в социалните дейности. Задълбоченият теоретичен анализ позволява да бъдат изведени и дефинирани ключови понятия по темата: държава, социална сигурност, социална политика, социални дейности. Представени са основните видове социални дейности, които държавата гарантира, както и механизмите за тяхното управление. Разгледана е ролята на държавните институции по отношение на организацията и сигурността на социалните дейности. Специално внимание е отделено на съществуващите предизвикателства пред сигурността на социалните дейности в България, включително нормативната рамка, финансовата обезпеченост и ефективността на държавната намеса. Предложени са препоръки за усъвършенстване на държавната политика в контекста на съвременните социални и икономически предизвикателства.*

***Ключови думи:** държава, социална сигурност, социална политика, социални дейности, социални услуги*

***Summary:** The article analyzes the role of the state in the social activities sector and the guarantee of social security. The research focus is directed at identifying the challenges facing state policy and the management of processes in social activities. The in-depth theoretical analysis allows for the derivation and definition of key concepts on the topic: state, social security, social policy and social activities. The main types of social activities that the state guarantees are presented, as well as the mechanisms for their management. The role of state institutions in terms of the organization and security of social activities is examined. Special attention is paid to the existing challenges facing the security of social activities in Bulgaria, including the regulatory framework, financial security and the effectiveness of state intervention. Recommendations are proposed for improving state policy in the context of contemporary social and economic challenges.*

Keywords: state, social security, social policy, social activities, social services

УВОД

Съвременното общество функционира в условията на динамични социални и икономически процеси, които изискват ефективно взаимодействие между държавата и социалните институции, за да се гарантира социална сигурност и справедливост. Държавата, като основен регулатор на обществените отношения, формулира и прилага социални политики, насочени към осигуряване на закрила и подкрепа за уязвими групи и намаляване на социалните неравенства.

В исторически контекст съвременните социални дейности се основават на дългогодишните усилия на обществата по света да разработват и прилагат специфични механизми за подпомагане на лица в риск или уязвимост. В модерната реалност социалните неравенства, демографските промени и икономическите дисбаланси поставят нови предизвикателства пред държавната политика и изискват ефективни действия за управление на социалната сигурност.

Настоящото изследване има за цел да анализира ролята на държавата в организацията и управлението на социалните дейности, с фокус върху механизмите за гарантиране на социалната сигурност. Обект на изследване са социалните дейности, а предмет на изследване са политиките, инструментите и институционалните механизми за осигуряване на сигурност в социалната сфера. Представеният теоретичен анализ акцентира върху предизвикателствата в държавната политика по отношение на социалната сигурност на обществото и очертава възможности за подобряване на социалната политика в съответствие с динамиката на съвременната социално-икономическа обстановка.

1. ДЕФИНИРАНЕ НА ОСНОВНИТЕ ПОНЯТИЯ – ДЪРЖАВА, СОЦИАЛНА СИГУРНОСТ, СОЦИАЛНА ПОЛИТИКА, СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ

Държавата е териториално ограничена и самостоятелна общност със собствена правна система, управление и суверенитет. В границите на трактовката на понятието се включват население, територия, правителство и институции, които осигуряват структурата и функционирането на държавата. Държавата е носител на права и задължения, посредством които упражнява власт върху гражданите. Това означава, че държавата създава свои закони, управлява ресурси и поддържа общественото благоденствие. Освен това, тя участва в международни отношения с други държави чрез сътрудничество и

дипломатия. Изясняването на понятието за държава дава възможност да се направи извод, че тя е ключова институция, отговорна за организирането и управлението на обществото. Дачев (2014) допълва модерните концепции, като посочва, че държавата би могла да се разглежда и като социално явление или социален факт (Дачев, 2014, с.9).

Социалната сигурност представлява система от мерки, механизми и политики, насочени към гарантиране на защита срещу социални рискове, като бедност, безработица, заболявания, инвалидност и старост (Ковачева и др., 2018). В съвременния дискурс социалната сигурност се разглежда паралелно с икономическата сигурност, като взаимно допълващи се компоненти в рамката на националната сигурност. Икономическата сигурност акцентира върху стабилността на доходите, заетостта и жизнения стандарт, докато социалната сигурност осигурява институционални механизми за компенсиране на социалните рискове, засягащи в значима степен представители на уязвими групи в обществото (Велкова, 2022, с. 8).

Социалната сигурност обхваща няколко основни направления, в това число социално осигуряване, социално подпомагане и социални услуги, които целят да осигурят стабилност и подкрепа на гражданите в условия на несигурност и/или уязвимост. Социалната сигурност е тясно свързана с принципите на социалната справедливост и равнопоставеност, като основната цел е да се ограничат икономическите и социалните дисбаланси в обществото. Държавата заема централно място в разработването и прилагането на политики, които гарантират ефективно функциониране на системите за социална закрила и устойчивост на социалната среда (Велева, 2024, с. 15).

В ролята си на социална институция държавата е отговорна за организирането и управлението на социалната политика, социалните дейности и социалните услуги. Социалната политика в най-общ смисъл представлява система от планове, програми, мерки и дейности, които държавата приема с цел управление и регулиране на социалните отношения в обществото (Желязкова, 2024, с. 24). Основната цел на социалната политика е подобряване на благосъстоянието на гражданите, осигуряване на социална справедливост и подкрепа за онези представители на обществото, които се намират в уязвимо положение. Тя включва мерки и програми за социално осигуряване, здравеопазване, образование, трудова заетост, социално подпомагане и други области, които се отнасят до социалното благополучие на гражданите¹. Държавната политика в социалната сфера се проектира и

¹ Виж повече на: Европейски парламент. (2024, юли, 4). *Социалната политика на ЕС – състояние и предизвикателства*. <https://www.europarl.europa.eu/topics/bg/article/20170616STO77648/sotsialnata-politika-na-es-sstoianie-i-predizvikatelstva>

реализира така, че да създаде равен достъп до възможности и услуги за подкрепа и развитие на всяко лице.

Социалните дейности могат да се опишат като широк спектър от усилия и дейности, целящи подпомагането и подобряването на качеството на живот на хората, особено на тези, които са в уязвимо или рисково положение. Социалните дейности обичайно са насочени към укрепване на социалната солидарност, намаляване на социалните неравенства и предоставяне на възможности за подобряване на живота на отделни граждани и обществени групи (Богданова & Кривирадева, 2022). Тези специализирани дейности се изпълняват от различни институции, включително държавни органи, неправителствени организации, обществени сдружения и доброволчески формирания. Основната цел при изпълнението на социалните дейности е да се насърчи социалното благосъстояние, социалното включване, както и да се подобрят механизмите за оказване на помощ и подкрепа на гражданите в различни етапи от тяхното житейско развитие.

2. РОЛЯ НА ДЪРЖАВАТА ЗА ГАРАНТИРАНЕ НА СИГУРНОСТТА НА В СЕКТОР СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ

Социалните дейности в България обхващат разнообразни инициативи и услуги, предназначени да подпомагат и подобряват социалното благосъстояние на гражданите. В тази връзка Законът за закрила на детето (2000) откроява като значими направления на социалните дейности в страната се открояват социалните програми за деца, младежи и семейства в риск, които се реализират посредством разнообразни социални мерки за подкрепа и закрила. В допълнение, Законът за социалните услуги (2020) очертава параметрите и стандартите за качество при планирането, предоставянето и контрола на социални услуги в подкрепа на лица в уязвима ситуация.

В рамките на социалната подкрепа, особен акцент се поставя и върху социалните дейности за хора с увреждания, които включват рехабилитация, развитие на умения за самостоятелен живот и трудова интеграция, с цел повишаване на качеството им на живот и социалното им включване. В практиката се прилагат и социални дейности за лица в кризисни ситуации, които обхващат кризисни интервенции и подкрепа за хора, намиращи се в силно рискова среда, като жертви на насилие или бездомни.

Допълнително значение имат социалните дейности за насърчаване на заетостта и развитието на професионалните умения, чрез които се предоставят възможности за обучения, придобиване на нови квалификации и развитие на вече съществуващи умения. От съществено значение са и социалните дейности за подкрепа на местните общности, които включват образователни, здравни и

социални програми, насочени към подобряване на цялостното развитие и благосъстояние на населението в различни региони.

Държавата изпълнява ключова роля в осъществяването на социалните дейности, като нейната основна функция е да гарантира социалното благосъстояние и равенството в обществото. За да реализира ефективно тази роля, тя формулира приоритетите и целите на социалните политики, съобразявайки ги с актуалните потребности на населението. В този контекст се разработват и прилагат програми в областите на социалната сигурност, здравеопазването, образованието и други стратегически сектори. Като пример в тази насока може да бъде посочена Националната програма за развитие „България 2030“, одобрена с Решение на Министерския съвет № 33 от 20.01.2020 г.

Финансовото осигуряване на социалните инициативи е също сред основните отговорности на държавата. Тя разпределя ресурси, определя бюджетни приоритети и управлява социалните фондове, с цел да осигури устойчивост и ефективност в предоставянето на социални услуги. В допълнение, държавата носи отговорност за цялостната организация и изпълнение на социалните програми, като създава и поддържа институционална рамка за координация, мониторинг и оценка на въздействието на предприетите мерки (Шопов & Иванов, 2011, с. 85).

Законодателната и нормативната дейност на държавата играе съществена роля в регулирането на социалните услуги. Посредством приемането на правни норми и механизми за регулация, тя гарантира правата и задълженията на гражданите в сферата на социалната политика. Освен това, държавата насърчава и поддържа партньорства с неправителствени организации и други обществени субекти, с цел повишаване на ефективността и разширяване на обхвата на социалните дейности.

Контролната и оценъчна функция на държавата е насочена към осигуряване на резултатност и ефективност на социалните програми. Чрез механизми за наблюдение и анализ се проследява степента, в която прилаганите политики допринасят за подобряване на социалното благосъстояние и намаляване на социалните неравенства в обществото.

3. ДЪРЖАВНИ ОРГАНИ ПО ОРГАНИЗАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ НА СОЦИАЛНИТЕ ДЕЙНОСТИ

Държавата организира, управлява, контролира и измерва ефектите от социалните дейности посредством държавни органи с различно ниво на компетентност и законови правомощия (Жечев, 2020, с. 9-10). Агенцията за социално подпомагане (АСП) заема ключова роля в изпълнението на държавната политика за социално подпомагане. Съгласно чл. 6 от Закона за социалното подпомагане (1998), АСП

изпълнява функции като предоставяне на социални помощи, разработка на система за оценка и контрол на социалните дейности, управление на информацията в интегрирана информационна система и предоставяне на годишни отчети. Специалистите от Агенцията участват в разработването на нормативни актове, поддържането на регистри за осиновявания и утвърдени приемни семейства и др. АСП се явява управляващ орган на Оперативна програма за храна и/или основно материално подпомагане, съфинансирана от Фонда за европейско подпомагане на най-нуждаещите се лица 2021 – 2027 г. Агенцията осъществява и други функции, определени със закон или акт на Министерския съвет.

Агенцията по заетостта в България (АЗ) е изпълнителна агенция, подчинена на министъра на труда и социалната политика. Нейната основна цел е реализиране на държавната политика по насърчаване на заетостта. АЗ изпълнява функции като регистриране на свободни работни места и търсещи заетост лица, предоставяне на посреднически услуги за заетост, участие в обществени дейности, свързани с правата на трудещите се лица и пазара на труда, разработване и реализация на програми и мерки за заетост и обучение. Агенцията изготвя периодични анализи за състоянието на пазара на труда, прогнозира промените в него и осигурява защита и насърчаване на заетостта.

Агенцията за хората с увреждания (АХУ) е друга ключова държавна институция, участваща в координацията на политиката за правата на лицата с увреждания. АХУ поддържа информационна система, изготвя редовни отчети за изпълнението на социалната политика в контекста на повереното ѝ направление и води регистър на специализираните предприятия на хората с увреждания. Агенцията финансира и разработва програми за стимулиране на стопанската инициатива, проекти за рехабилитация и интеграция на хора с увреждания, както и за изграждане на достъпна среда за живот във връзка с техните специфични нужди и потребности. АХУ участва в изготвянето на нормативни актове, публикува информация за насоките и достъпа за реализиране на правата на хората с увреждания, и докладва за нарушения².

Агенцията за качеството на социалните услуги (АКСУ) е нова държавна институция, която се създава във връзка с приемане на Закон за социалните услуги. АКСУ извършва независим контрол и мониторинг на качеството на предоставяните социални услуги на национално ниво е от съществено значение за осигуряване на законосъобразност при процедурите по лицензиране на доставчици на социални услуги. Основните дейности, които Агенцията изпълнява

² За повече информация за Агенцията за хората с увреждания на: <https://ahu.mlsp.government.bg/home/>

включват: постоянен преглед на предоставяните услуги, измерване на тяхната ефективност и съответствие с установените стандарти³. Осигуряването на високо качество на социалните услуги е от решаващо значение за гарантиране на доброто благосъстояние и подобряване на живота на тези, които се нуждаят от тях.

4. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЪРЖАВНАТА ПОЛИТИКА И УПРАВЛЕНИЕТО НА СИГУРНОСТТА В СЕКТОР СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ

През последните две десетилетия организацията и управлението на социалните дейности в България са повлияни от значителни промени, предизвикани както от демографските процеси, така и от икономическите и социалните условия. В експертен доклад на Министерство на труда и социалната политика⁴ се посочва, че нарастващата нужда от социална подкрепа, породена от застаряващото население, увеличения брой уязвими групи и социалните неравенства, изискват стратегически подход при формулирането на социални политики. В този контекст държавата разработва различни програми и нормативни актове, насочени към повишаване на ефективността на социалните услуги. Въпреки тези усилия, на практика съществуват редица предизвикателства, свързани с неравномерното разпределение на ресурсите, недостатъчната координация между институциите и трудностите при адаптирането на политиките към динамично променящите се обществени потребности.

Един от основните проблеми в управлението на социалните дейности е финансовата обезпеченост на социалните програми. Европейската сметна палата⁵ докладва, че към края на отчетната 2023 г. икономическите фактори, включително ограничените бюджетни средства и нарастващите разходи за поддръжка на социалните институции, водят до трудности при осигуряването на адекватна социална помощ. Освен това, разходите за социални дейности често не съответстват на реалните нужди на населението, което налага необходимостта от по-прецизно планиране и разпределение на ресурсите. Недостатъчното финансиране също така ограничава възможностите за разширяване на социалните услуги и подобряване на

³ Пълна информация за дейността и услугите, предоставяни от Агенция за качеството на социалните услуги на: <https://aksu.government.bg/>

⁴ Виж повече на: Министерство на труда и социалната политика. (2023). *ОТЧЕТ ЗА 2023 г. За изпълнение на Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2030 г.)*. <https://www.mlsp.government.bg/uploads/79/vazrasni-hora/otchet-za-2023-demography.pdf>.

⁵ Виж повече на Европейска сметна палата. (2023). *ГОДИШНИ ДОКЛАДИ относно изпълнението относно изпълнението на бюджета на ЕС за финансовата 2023 година и относно дейностите, финансирани от Деветия, Десетия и Единадесетия Европейски фонд за развитие (ЕФР) за финансовата 2023 година*. https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/AR-2023/AR-2023_BG.pdf

тяхното качество, което се отразява неблагоприятно върху ефективността на системата.

Друг съществен аспект на управлението на социалните дейности е необходимостта от засилено взаимодействие между държавните институции, местната власт и неправителствения сектор. Липсата на ефективна координация често води до дублиране на услуги или пропуски в предоставянето на грижи за най-уязвимите групи (Миткова, 2024, с. 303). В допълнение към това, рискове като финансовата нестабилност, възможни злоупотреби със средства и недостатъчно ефективен контрол върху изпълнението на социалните политики представляват значителни заплахи за стабилността на социалната система. За преодоляване на тези предизвикателства е необходимо не само по-добро стратегическо планиране и гъвкавост в прилагането на мерките, но и засилване на прозрачността и отчетността при управлението на социалните дейности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на проведеното изследване може да се заключи, че държавата играе централна роля в организацията и управлението на социалните дейности, като нейната основна функция е да гарантира социалната сигурност чрез ефективни политики, инструменти и институционални механизми. Анализът показва, че осигуряването на социална закрила и подкрепа изисква не само стратегическо планиране и финансови ресурси, но и гъвкави и адаптивни механизми, които да отговарят на динамично променящите се обществени нужди. В този контекст ключовите предизвикателства включват необходимостта от по-добра координация между различните институции, оптимално разпределение на бюджетните средства и ефективен контрол върху изпълнението на социалните програми.

Друг важен извод от анализа е, че финансовата устойчивост на социалните дейности остава критичен фактор за тяхната ефективност. Ограничените ресурси, съчетани с нарастващите социални потребности, налагат търсенето на нови подходи за повишаване на ефективността на социалната политика. Въвеждането на иновации и цифрови технологии в предоставянето на социални услуги може да играе съществена роля за подобряване на тяхната достъпност и качество. Освен това, взаимодействието между държавата, местните власти и неправителствения сектор се очертава като ключов елемент за успешното изпълнение на социалните програми и предотвратяване на дублирането или пропуските в услугите.

На база на теоретичния анализ могат да бъдат предложени няколко препоръки за подобряване на управлението на социалните дейности. На първо място, необходимо е разработването на по-гъвкави и адаптивни

политики, които да отчитат регионалните и демографските различия в социалните нужди. На второ място, трябва да се засили мониторингът и оценката на ефективността на социалните програми, за да се гарантира целенасочено използване на ресурсите. Освен това, инвестициите в дигитализацията на социалните услуги могат да улеснят достъпа на гражданите до подкрепа и да оптимизират административните процеси. В дългосрочен план е необходимо стратегическо сътрудничество между публичния и неправителствения сектор, което да осигури устойчиво и ефективно развитие на социалните дейности.

ЛИТЕРАТУРА:

- Агенция по заетостта. (n.d.) <https://www.az.government.bg> // Agenciya po zаетostta. <https://www.az.government.bg>
- Агенция за хората с увреждания. (n.d.) <https://ahu.mlsp.government.bg/home> // Agenciya za horata s uvrezhdaniya (n.d.). <https://ahu.mlsp.government.bg/home>
- Агенция за качеството на социалните услуги. (n.d.). <https://aksu.government.bg> // Agenciya za kachestvoto na socialnite uslugi. (n.d.). <https://aksu.government.bg>
- Богданова, М., & Кривиradeва, Б. (2022). Социалната работа като научно-практическо поле и специфики при подготовката на бъдещите специалисти. *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по педагогика, Книга Социални дейности*, 5-60. // Bogdanova, M., & Kriviradeva, B. (2022). Socialnata rabota kato nauchno-prakticheskoto pole i specifiki pri podgotovkata na badeshtite specialisti. *Godishnik na Sofiyskiya universitet „Sv. Kliment Ohridski“, Fakultet po pedagogika, Книга Socialni deinosti*, 5-60.
- Велева, Р. (2024). *Проактивни публични политики за намаляване на бедността*. София: Издателски комплекс – УНСС. // Veleva, R. (2024). *Proaktivni publichni politiki za namalyavane na bednostta*. Sofia: Izdatelski kompleks – UNSS.
- Велкова, Л. (2022). Икономическата сигурност – фундамент на националната сигурност. *Сигурност и отбрана*, (2), 7-19. <https://doi.org/10.70265/SDLY7619> // Velkova, L. (2022). Ikonomicheskata sigurnost – fundament na natsionalnata sigurnost. *Sigurnost i otbrana*, (2), 7-19. <https://doi.org/10.70265/SDLY7619>
- Дачев, Л. (2014). *Подходи към теоретичното обяснение на държавата*. Научни трудове на Русенския университет – 2014, том 53, серия 7. с. 9-12. <https://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp14/7/7-1.pdf> // Dachev, L. (2014). *Podhodi kam teoretichnoto obyasnenie na*

- darzhavata*. Nauchni trudove na Rusenskiya universitet – 2014, tom 53, seriya 7, p. 9-12. <https://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp14/7/7-1.pdf>.
- Европейски парламент. (2024, юли 4). *Социалната политика на ЕС – състояние и предизвикателства*. // Evropeyski parlament. (2024, iuli 4). *Sotsialnata politika na ES – sostoyanie i predizvikatelstva*. <https://www.europarl.europa.eu/topics/bg/article/20170616STO77648/sotsialnata-politika-na-es-sstoianie-i-predizvikatelstva>. <https://www.europarl.europa.eu/topics/bg/article/20170616STO77648/sotsialnata-politika-na-es-sstoianie-i-predizvikatelstva>
- Европейска сметна палата. (2023). ГОДИШНИ ДОКЛАДИ *относно изпълнението относно изпълнението на бюджета на ЕС за финансовата 2023 година и относно дейностите, финансирани от Деветия, Десетия и Единадесетия Европейски фонд за развитие (ЕФР) за финансовата 2023 година*. https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/AR-2023/AR-2023_BG.pdf // Evropeyska smetna palata. (2023). *Godishni dokladi otnosno izpalnenieto na byudzheta na ES za finansovata 2023 godina i otnosno deynostite, finansirani ot Devetiya, Desetiya i Edinadesetiya Evropeyski fond za razvitie (EFR) za finansovata 2023 godina*. https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/AR-2023/AR-2023_BG.pdf.
- Желязкова, М. (2024). *Социална политика – ориентири, флуктуации и деформации*. [Автореферат на дисертационен труд за придобиване на научната степен „доктор на науките“]. Българска академия на науките, Институт по философия и социология. <https://ips-bas.org/wp-content/uploads/2024/05/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82-%D0%9C%D0%96%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D0%B7%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf> // Zhelyazkova, M. (2024). *Socialna politika – orientiri, fluktuatsii i deformatsii*. [Avtoreferat na disertatsionen trud za pridobivane na nauchnata stepen „doktor na naukite“]. Balgarska akademiya na naukite, Institut po filosofiya i sotsiologiya. <https://ips-bas.org/wp-content/uploads/2024/05/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82-%D0%9C%D0%96%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D0%B7%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>
- Жечев, Ж. (2020). *Организация и управление на социалните дейности в България*. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“ // Zhechev, Zh. (2020). *Organizatsiya i upravlenie na sotsialnite deynosti v Balgariya*. Shumen: Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“.

- Закон за закрила на детето*. Обн. ДВ. бр.48 от 13 Юни 2000 г. // *Zakon za zakrila na deteto*. Obn. DV. br. 48 ot 13 Yuni 2000 g.
- Закон за социалните услуги*. В сила от 01.07.2020 г. Обн. ДВ. бр. 24 от 22 Март 2019 г. // *Zakon za sotsialnite uslugi*. V sila ot 01.07.2020 g. Obn. DV. br. 24 ot 22 Mart 2019 g.
- Закон за социалното подпомагане*. Обн. ДВ. бр.56 от 19 Май 1998 г. // *Zakon za sotsialното podpomagane*. Obn. DV. br. 56 ot 19 Mai 1998 g..
- Ковачева, С., Нанов, П., & Димитрова, Г. (2018). *Социална политика, основана на доказателства*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“ // Kovacheva, S., Nanov, P., & Dimitrova, G. (2018). *Sotsialna politika, osnovana na dokazatelstva*. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo „Paisii Hilendarski“
- Министерство на труда и социалната политика. (2023). *ОТЧЕТ ЗА 2023 г. За изпълнение на Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2030 г.)*. <https://www.mlsp.government.bg/uploads/79/vazrasni-hora/otchet-za-2023-demography.pdf> // Ministerstvo na truda i sotsialnata politika. (2023). *OTCHET ZA 2023 g. Za izpalnenie na Aktualiziranata Natsionalna strategiya za demografskoto razvitie na naselenieto v Respublika Bulgariya (2012-2030 g.)*. <https://www.mlsp.government.bg/uploads/79/vazrasni-hora/otchet-za-2023-demography.pdf>
- Миткова, Д. (2024). Социални иновации за превенция на престъпно поведение при деца, настанени в резидентни грижи и тяхното значение за националната сигурност. *Сигурност и отбрана*, (1), 293-309. <https://doi.org/10.70265/DCSM3854> // Mitkova, D. (2024). Sotsialni inovatsii za preventsiya na prestapno povedenie pri detsa, nastaneni v rezidentni grizhi i tyahnoto znachenie za natsionalnata sigurnost. *Sigurnost i otbrana*, (1), 293-309. <https://doi.org/10.70265/DCSM3854>
- Национална програма за развитие „България 2030“ (2020). <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=1330> // *Natsionalna programa za razvitie „Balgariya 2030“* (2020). <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=1330>
- Шопов, Г., & Иванов, С. (2011). Механизъм за финансиране на социални услуги. *Икономически изследвания*, кн. 4, с. 57-93. https://www.iki.bas.bg/Journals/EconomicStudies/2011/2011_4/6_Shopov_f.pdf // Shopov, G., & Ivanov, S. (2011). Mekhanizam za finansirane na sotsialni uslugi. *Ikonomicheski izsledvaniya*, кн. 4, с. 57-93.

https://www.iki.bas.bg/Journals/EconomicStudies/2011/2011_4/6_Shopov_f.pdf